

Analiza prepreka koje obeshrabruju žrtve trgovine ljudima da zatraže pomoć i uključe se u operativne procese borbe protiv trgovine ljudima

Studija je nastala uz podršku američkog naroda putem Američke agencije za međunarodni razvoj (USAID). Sadržaj dokumenta isključiva je odgovornost udruženja „Novi put“ i nužno ne odražava stavove USAID-a niti Vlade Sjedinjenih Američkih Država.

SADRŽAJ

<i>Uvod</i>	3
<i>Stanje u oblasti trgovine ljudima u Bosni i Hercegovini i analiza</i>	3
Analiza stanja na osnovu podataka Udruženja „Novi put“	6
Studija slučaja	9
<i>Zaključak i preporuke</i>	12
Preporuke.....	14

UVOD

Trgovina ljudima je krivično djelo i predstavlja kršenje ljudskih prava i sloboda.

Fenomen trgovine ljudima je rasprostranjen širom svijeta i nemoguće je znati tačne razmjere trgovine ljudima, ali se procjenjuje da u bilo kojem trenutku, u svijetu postoji oko 27,6 miliona žrtava trgovine ljudima, svih uzrasta, porijekla i nacionalnosti.¹

Podaci pokazuju da je Bosna i Hercegovina zemlja porijekla, tranzita i destinacije za žrtve trgovine ljudima te da trgovci ljudima iskorištavaju žrtve trgovine ljudima u cilju organizovanja prostitucije i drugih oblika seksualnog iskorištavanja, radne eksploatacije, posebno u svrhu organizovanog prisilnog prosjačenja i vršenja krivičnih djela, te radi zaključivanja ugovorenih i prisilnih brakova.²

STANJE U OBLASTI TRGOVINE LJUDIMA U BOSNI I HERCEGOVINI I ANALIZA

Izvještaj američkog State Department-a o trgovini ljudima za Bosnu i Hercegovinu, 2023³

prikazuje da vlasti u Bosni i Hercegovini ne ispunjavaju u potpunosti minimalne standarde za eliminaciju trgovine ljudima, ali ulažu značajne napore. Međutim, izvještaj navodi da su organima za provođenje zakona i dalje nedostajali kapaciteti, resursi i tehničko znanje, što je ometalo njihovu sposobnost provođenja učinkovitih istraga i krivičnih progona usmjerenih na žrtve.

¹ <https://www.state.gov/humantrafficking-about-human-trafficking/#:~:text=With%20an%20estimated%2027.6%20million,them%20for%20their%20own%20profit>

² Izvještaj o stanju u oblasti trgovine ljudima i o implementaciji strategije suprotstavljanja trgovini ljudima u Bosni i Hercegovini za 2020. godinu, Državni koordinator za borbu protiv trgovine ljudima, Sarajevo, Mart/Ožujak 2021. godine, http://msb.gov.ba/anti_trafficking/dokumenti/godisnji_izvjestaj/Archive.aspx?langTag=bs-BA&template_id=104&pageIndex=1

³ 2023 Trafficking in Persons Report: Bosnia and Herzegovina, Office to monitor and combat trafficking in persons, U.S. Department of State, <https://www.state.gov/reports/2023-trafficking-in-persons-report/bosnia-and-herzegovina/>

Vlasti nisu poduzeli proaktivne napore u identifikaciji, što je rezultiralo time da su žrtve ponekad bile kažnjene za nezakonita djela počinjena kao izravna posljedica trgovine ljudima, posebno prekršajnim prijavama za manja krivična djela ili prosjačenje. Neke žrtve su dugovale od 10.000 do 15.000 konvertibilnih maraka nakon što su primile više kazni.

Vlasti nisu usvojili smjernice i standarde za pomoć žrtvama. Iako su sudije sve češće izricale kazne sa značajnim zatvorskim kaznama, sudski postupci su uglavnom trajali godinama, a prijašnjih godina su sudije često izricale kazne ispod minimalnih, navodeći nerazumne „olakšavajuće okolnosti“ kako bi smanjili kazne.

Dodatno, vlasti su izvijestile da su trgovci ljudima izbjegli zatvor korištenjem zakona, koji je dopuštao osuđenim počiniteljima da otkupe izlazak iz zatvora do jedne godine za 100 konvertibilnih maraka dnevno. Vlasti su redovno nastavile istraživati i procesuirati slučajeve trgovine ljudima u svrhu seksualne eksploatacije, prisilnog prosjačenja i trgovine ljudima koji uključuju članove porodice pod lakšim krivičnim djelima, kao što su „navođenje na prostituciju“, „zanemarivanje djeteta“ i „navođenje na dječiju prostituciju“.

Organi za provođenje zakona i dalje su izvještavali da nedostatak kapaciteta, resursa i tehničkog znanja sprječava njihovu sposobnost provođenja učinkovitih istraga. Na primjer, vlada je izvijestila o poteškoćama u ispunjavanju zahtjeva za dokazivanjem trgovine ljudima zbog nedostataka resursa i znanja za provođenje specijaliziranih istražnih radnji kako bi se potvrdilo svjedočenje žrtve. Tužitelji su izvijestili da su ocjenjivani prema dostizanju ukupnih mjesečnih kvota predmeta, što je potaknulo gonjenje zločina trgovine ljudima kao lakših krivičnih djela koje je lakše i brže procesuirati, dok je policija nailazila na prepreke u istragama zločina trgovine ljudima koji uključuju više kantona ili entiteta zbog nedostatka komunikacije i koordinacije između kantonalnih tužitelja.

Izvještaj nadalje navodi da organi za provođenje zakona i socijalni radnici su ponekad slučajeve potencijalnog prisilnog prosjačenja djece i prisilnog dječijeg rada koji uključuju pripadnike romske zajednice opravdavali tradicionalnom kulturnom praksom i običajima, a ponekad su vraćali djecu njihovim porodicama, čak i kada su njihovi roditelji bili uključeni u njihovo iskorištavanje. Vlasti su identificirale i žrtve trgovine ljudima među migrantskom populacijom, te osobe koje su prve reagovala su uputile potencijalne žrtve trgovine ljudima na policiju, koja je obavila razgovore i imala ovlasti službeno priznati žrtve. Međutim, posmatrači su izvijestili da postupci intervjua i identifikacije nisu bili transparentni i da su vlasti često zahtijevale od žrtava da sarađuju sa tužiteljstvom kako bi dobile pomoć i podršku. Zakonom je osigurana zaštita svjedoka i besplatna pravna pomoć, ali niži sudovi nisu posjedovali potrebnu tehničku opremu za organizovanje svjedočenja uz odgovarajuće mjere zaštite i povjerljivosti. Osim toga vlasti su se oslanjali na nevladine organizacije u pružanju besplatne pravne pomoći, ali nisu isplatile sredstva nevladinim organizacijama uprkos dogovoru da to učine, i upravljali su centrima za pravnu pomoć, ali su nevladine organizacije u praksi pružale najveći dio pravne pomoći žrtvama.

Nadalje se navodi da vlasti nisu dosljedno provodile istrage i krivična gonjenja usmjerena na žrtve. Na primjer, vlasti nisu zahtijevale od tužitelja da imaju certifikat o tome kako raditi sa djecom, a djeca žrtve suočavala su se sa svojim trgovcima u čekaonici prije nego što su otpraćena u sudnicu, što je vjerovatno uzrokovalo ponovnu traumatizaciju i/ili stvorilo priliku da prijete ili zatrašuje žrtve. Policija je prethodnih godina često ispitivala djecu žrtve bez prisustva psihologa ili socijalnog radnika, nije dosljedno obavještavala advokate žrtava prilikom obavljanja razgovara, a neki su sudovi zahtijevali od žrtava da svjedoče bez prethodne obavijesti ili pripreme.

Žrtve su mogle dobiti naknadu štete kroz krivični postupak ili kroz građansku parnicu, međutim znalo se desiti da iako bi naknada štete bila dosuđena, žrtva je ne bi dobila, jer je oduzeta imovina trgovca otišla u državni budžet, a ne u naknadu štete. Sudije su odbijale zahtjeve za naknade štete u krivičnim postupcima i poticali žrtve da traže naknade podnošenjem građanskih tužbi, što bi zahtijevalo od žrtava podnošenje novih iskaza i liječničkih pregleda, uzrokujući ponovnu traumatizaciju, unatoč tome što su njihovi trgovci već bili osuđeni u krivičnom postupku.

Iz gore navedenog, može se zaključiti kako se institucionalni odgovor na trgovinu ljudima u Bosni i Hercegovini mora unaprijediti, a posebno osigurati poštovanje prava žrtava trgovine ljudima i njihove zaštite, koje nailaze na mnoge prepreke u prijavljivanju ovog krivičnog djela i ostvarivanju prava i zaštite.

Kako bi se unaprijedio institucionalni odgovor na trgovinu ljudima, a posebno osigurala prava žrtava trgovine ljudima, u okviru projekta kojeg podržava Program zaštite ljudskih prava USAID/INSPIRE, a koji ima za cilj unapređenje institucionalnog odgovora na trgovinu ljudima, Udruženje Novi put će u okviru ove studije izvršiti analizu prepreka koje obeshrabruju žrtve trgovine ljudima da prijave ovo krivično djelo.

Na početku ovog dokumenta smo mogli vidjeti da je izvještaj američkog State Department-a za Bosnu i Hercegovinu za 2023. izvijestio da vlasti u Bosni i Hercegovini ne ispunjavaju minimalne standarde za eliminaciju trgovine ljudima i naveo glavne propuste i preporuke.

Posebno žrtve trgovine ljudima nailaze na mnoge prepreke pri ostvarivanju zakonom zagarantovanih prava i zaštite, pa su tako žrtve ponekad bile kažnjavane za nezakonita djela počinjena kao izravna posljedica trgovine ljudima, posebno prekršajnim prijavama za manja krivična djela ili prosjačenje, njihovi trgovci su bili osuđivani na kazne zatvora ispod minimuma ili za lakša krivična djela, neki čak provodili vrijeme i van zatvora, sudski postupci su trajali godinama, žrtvama nije uvijek bila obezbijeđena besplatna pravna pomoć, one su bile izložene retraumatizaciji, a naknadu štete uslijed počinjenog krivičnog djela bi teško ostvarivale.

Izveštaj Misije OSCE-a⁴ također navodi da je identificirano nekoliko problema u vezi sa krivičnom istragom i procesuiranjem djela povezanih sa trgovinom ljudima, uključujući i kvalifikaciju takvih krivičnih djela, što često rezultira krivičnim gonjenjem počinitelja za manje teška krivična djela. Također, izvještaj navodi da osim blage krivične politike, krivičnopravni sistem ima tendenciju da tretira žrtve samo kao izvor informacija, a ne kao lica čija su prava prekršena i koja imaju pravo na efikasnu pravnu zaštitu, kao i da su u nekim predmetima predstavnici pravosudnih institucija prema žrtvama postupali na način koji je pridonio njihovoj ponovnoj traumatizaciji. Nadalje, u izvještaju se navodi i da uprkos mogućnosti ostvarivanja imovinsko-pravnog zahtjeva u krivičnom postupku i uspješnog krivičnog gonjenja, rijetko rezultira dosuđivanjem takvog zahtjeva žrtvi.

Izveštaj Evropske komisije za Bosnu i Hercegovinu⁵ navodi da bi Bosna i Hercegovina trebala poboljšati ranu identifikaciju i odgovarajuću podršku, asistenciju i zaštitu za žrtve trgovine ljudima. Nadalje se navodi da Bosna i Hercegovina tek treba da uvede odgovarajući sistem naknade štete za žrtve zločina, posebno za žrtve trgovine ljudima. GRETA-in izvještaj o pristupu pravdi i učinkovitim pravnim lijekovima za žrtve trgovine ljudima za Bosnu i Hercegovinu⁶ također izvještava da provođenje obaveze informisanja žrtava o njihovim pravima varira u praksi i da vlasti Bosne i Hercegovine trebaju pojačati informisanje žrtava trgovine ljudima o njihovim pravima i uslugama. Također, iako žrtve koje se pojavljuju u krivičnom postupku protiv trgovaca ljudima kao svjedoci ili oštećeni imaju pravo na zakonskog zastupnika, žrtve često nisu upoznate sa tim pravom. U vezi sa tim GRETA poziva vlasti da osiguraju pružanje pravne pomoći čim postoje razumni razlozi za vjerovanje da je osoba žrtva trgovine ljudima. GRETA je zabrinuta i što je pristup odšteti za žrtve trgovine ljudima rijedak i da još uvijek nema mogućnosti za državnu kompenzaciju.

ANALIZA STANJA NA OSNOVU PODATAKA UDRUŽENJA „NOVI PUT“

Udruženje „Novi put“ dolazi do sličnih podataka u okviru monitoringa i analize provedbe zakonskog okvira i politika u vezi sa pružanjem pomoći i uslugama žrtvama trgovine ljudima u četiri presuđena sudska predmeta o trgovini ljudima i srodnim djelima, s ciljem identifikacije potencijalnih praznina u postupanju sa žrtvama tokom

⁴ Postizanje pravde za žrtve trgovine ljudima: Odgovor krivičnopravnog sistema Bosne i Hercegovine, sa preporukama, Decembar, 2021

⁵ Bosnia and Herzegovina 2022 Report, EU Commission, <https://neighbourhood-enlargement.ec.europa.eu/system/files/2022-10/Bosnia%20and%20Herzegovina%20Report%202022.pdf>

⁶ Evaluation report, Bosnia and Herzegovina, Third evaluation round, Access to justice and effective remedies for victims of trafficking in human beings, Group of experts on Action against Trafficking in Human Beings, published on 28 June 2022, <https://rm.coe.int/greta-evaluation-report-bosnia-and-herzegovina-3rd-evaluation-round/1680a70b3b>

krivičnog progona.⁷ Za analizu su odabrani slučajevi u kojima su donesene presude u periodu od 2020. do 2021. godine, a prema podacima Ministarstva sigurnosti Bosne i Hercegovine – Podaci o istragama i optužnicama za krivična djela trgovine ljudima i povezana krivična djela, te su analizirane presude donesene od strane Općinskog suda Čitluk za krivično djelo „Ucjena“ u pokušaju iz člana 296. st.1. KZ Federacije Bosne i Hercegovine, Općinskog suda u Čapljini za produženo krivično djelo Iskorištavanje djeteta ili maloljetnika radi pornografije u pokušaju iz čl. 211. st. 1 KZFBiH u vezi sa članom 28 KZFBiH i čl. 55 KZFBiH, za krivično djelo Upoznavanje djeteta sa pornografijom iz čl. 212 st.1 KZ FBiH te za produženo krivično djelo Zadovoljavanje pohote pred djetetom ili maloljetnikom iz člana 209. KZFBiH u vezi sa članom 55 KZ FBiH, Općinskog suda u Širokom Brijegu za krivično djelo Spolni snošaj s djetetom iz člana 207 st.1. KZ FBiH i za krivično djelo Iskorištavanje djeteta ili maloljetnika radi pornografije iz čl. 211 st. KZFBiH, i Općinskog suda u Mostaru za produženo krivično djelo Neovlaštena proizvodnja i stavljanje u promet opojnih droga iz člana 238. stav 1 KZ FBiH, i produženo krivično djelo Neovlaštena proizvodnja i stavljanje u promet opojnih droga iz člana 238. stav 1. KZ FBiH u sticaju sa produženim krivičnim djelom Navođenje na prostituciju iz člana 210. stav 1 KZ FBiH, i produženo krivično djelo Neovlaštena proizvodnja i stavljanje u promet opojnih droga iz člana 238. stav 1. KZ FBiH u sticaju sa krivičnim djelom propisanim članom 65 st.1. točka a) Zakona o oružju i municiji u HNK.

Analizom i monitoringom navedenih presuda, doneseni su slijedeći zaključci:

- za sve četiri krivične presude donesene su četiri osuđujuće presude, i u sva četiri sudska predmeta su izrečene kazne zatvora optuženima, koje su u većini slučajeva blizu propisanog zakonskog minimuma za navedena krivična djela. Izrečena je i jedna uvjetna osuda za krivična djela Iskorištavanje djeteta ili maloljetnika radi pornografije i Ucjena.

Međutim, ona se neće izvršiti ukoliko optuženi u roku od jedne godine i šest mjeseci od dana pravomoćnosti ne počini novo krivično djelo.

⁷ Udruženje „Novi put“ u okviru Projekta „Glas organizacija civilnog društva u borbi protiv trgovine ljudima“ podržan od strane Evropske Unije, kojeg provodi Internacionalni forum solidarnosti – EMMAUS, te Udruženje „Novi put“ kao korisnik podgranta projekta pod nazivom „Poboljšanje položaja žrtava trgovine ljudima u okviru nacionalnog referalnog mehanizma“ je izvršilo monitoring i analizu provedbe zakonskog okvira i politika u vezi pružanja pomoći i usluga žrtvama trgovine ljudima u četiri presuđena sudska predmeta o trgovini ljudima i srodnim djelima za period od 2020. do 2021.

- u tri od četiri analizirana sudska predmeta između optuženih i nadležnog tužilaštva su sklopljeni sporazumi o priznanju krivnje, koji doprinose bržem rješavanju krivičnog postupka, te dovodi i do smanjenih troškova u okviru krivičnog postupka, ali s druge strane Zakon o krivičnom postupku FBiH ne obavezuje nadležna tužilaštva da uključe žrtve u proces o pregovaranju krivnje, niti raspravljanje o imovinsko-pravnom zahtjevu u postupku sklapanja sporazuma o priznanju krivnje, što dovodi u pitanje prava i položaj žrtava.

Ipak, tužilac može da uključi odredbe o imovinsko-pravnom zahtjevu u Sporazum o priznanju krivnje, a dužan je i da prikuplja dokaze potrebne za dosuđivanje imovinsko-pravnog zahtjeva oštećenom.

Međutim, nijedan od sva tri zaključena Sporazuma o priznanju krivnje ne obavezuje optuženog na obeštećenje žrtve.

- Iz analiziranih sudskih predmeta, a kada govorimo o obavezi nadležnog tužioca da prikuplja dokaze potrebne za dosuđivanje imovinsko-pravnog zahtjeva, možemo zaključiti da je jedino u predmetu gdje nije sklopljen sporazum o priznanju krivnje, nadležni tužilac skupljao potrebne dokaze za dosuđivanje imovinsko-pravnog zahtjeva.
- Od četiri analizirane sudske presude, tri maloljetne osobe ženskog spola imaju status oštećenih osoba, dok u predmetu vezanim za presudu koja je donesena za produženo krivično djelo Neovlaštena proizvodnja i stavljanje u promet opojnih droga iz člana 238. stav 1. KZ FBiH u sticaju sa produženim krivičnim djelom Navođenje na prostituciju iz člana 210. stav 1 KZ FBiH, i produženo krivično djelo Neovlaštena proizvodnja i stavljanje u promet opojnih droga iz člana 238. stav 1. KZ FBiH, osobe koje su navođene na prostituciju nemaju status oštećenih osoba.
- U pogledu prava na postavljanje imovinsko-pravnog zahtjeva oštećenih, utvrđeno je da su oštećene upućene sa imovinsko-pravnim zahtjevom na posebnu parnicu, u dva od četiri predmeta. U prvom od druga dva analizirana predmeta nije vidljivo kako je oštećena obaviještena o pravu na postavljanje imovinsko-pravnog zahtjeva, dok u drugom predmetu osobe koje su navođene na prostituciju nisu imale status oštećenih osoba, te nas je Općinski sud obavijestio da bi se u smislu KZ BiH iste mogle smatrati oštećenim osobama, imajući u vidu kvalifikaciju krivičnog djela.
- U jednom od četiri predmeta, tužitelj nije poučio oštećenu o pravu na podnošenje imovinsko-pravnog zahtjeva, ali jeste prikupljao potrebne dokaze za dosuđivanje istog.
- U drugom predmetu tužilaštvo je informisalo zakonskog zastupnika oštećene o svim pravima oštećenog pa i o imovinsko-pravnom zahtjevu, ali kako je zakonski zastupnik izjavio da će imovinsko-pravni zahtjev

ostvarivati u parničnom postupku, tužilaštvo osim redovnih istražnih radnji nije poduzimalo posebne radnje potrebne za dosuđivanje imovinsko-pravnog zahtjeva.

- U trećem predmetu, tužilaštvo nas je obavijestilo da o pravu na postavljanje imovinsko-pravnog zahtjeva obavještava sud, te da postupajući tužitelj nije prikupljao dokaze potrebne za dosuđivanje imovinsko-pravnog zahtjeva.

STUDIJA SLUČAJA

A.A. je dugogodišnja klijentica Udruženja „Novi put“ koja je žrtva višestrukih krivičnih djela od strane svog muža. Suprug je klijenticu A.A. duži vremenski period fizički, psihički i seksualno zlostavljao, nerijetko u prisustvu i njihove djece. Jednom prilikom kada je suprug od A.A. vrijeđao i fizički napadao A.A. udarajući je nogom i bacajući je na pod, njihova malodobna kćerka se suprotstavila ocu braneći svoju majku, a nakon čega je otac svoju malodobnu kćerku fizički odgurnuo i udario šakom u predjelu glave. Suprug A.A. je i iskorištavao svoju ulogu glave porodice i stanja nemoći i teške bolesti svoje supruge koja boluje od psihičke bolesti za koju koristi i terapiju, te je duži niz godina zloupotreblijavao svoj položaj i navodio je na spolne odnose sa drugim muškarcima, svojim prijateljima i rođacima, „nudeći“ svojim prijateljima i rođacima da imaju seksualne odnose sa A.A. koji su to i činili. Jednom prilikom je pozvao svojoj kući svoga prijatelja, te nakon što su zajedno popili nekoliko piva, predložio je svom prijatelju da se odvezu na drugo mjesto zajedno sa njegovom ženom A.A., te nakon što je isti pristao, odvezli su se u zatvoreni ugostiteljski objekat od kojeg su imali ključeve, gdje je naredio svojoj ženi da se obnaži i da ima seksualne odnose sa njegovim prijateljem, za koje vrijeme je on stajao u njihovoj blizini i gledao i na taj način zadovoljavao svoje seksualne nagone.

Za navedena djela, suprug A.A. je pravomoćno osuđen na jedinstvenu kaznu zatvora u trajanju od jedne godine i šest mjeseci, i to za krivično djelo Nasilje u porodici, iz člana 222. st.1. KZ FBiH kaznu zatvora u trajanju od osam mjeseci, i za krivično djelo Bludne radnje iz čl. 208. st.1. KZ FBiH, u vezi sa članom 205. st. 1 KZ FBiH kaznu zatvora u trajanju od 1 godine. Istom presudom, oštećena A.A. je sa imovinsko-pravnim zahtjevom upućena na posebnu parnicu.

Nakon odslužene kazne zatvora, suprug nastavlja da iskorištava stanje nemoći i teške bolesti svoje supruge te nastavlja da nudi seksualne usluge svoje supruge drugim muškarcima i tako poziva mušku osobu D.D. da se nađu u šumi nakon čega je on naredio svojoj supruzi A.A. da pređe u vozilo od D.D. i da mu pruži oralne seksualne usluge i konzumira alkohol, što ona i čini, dok je suprug u njihovoj neposrednoj blizini isto gledao i zadovoljavao svoje seksualne nagone. Za navedene radnje, suprug od A.A. se osuđuje na jedinstvenu kaznu zatvora u trajanju od tri godine i osam mjeseci, i to za krivično djelo Spolni odnošaj zloupotrebom položaja iz čl. 205 st. 1 KZ FBiH kazna zatvora u trajanju od dvije godine i šest mjeseci i za kazneno djelo Bludne radnje iz člana 208 st. 1 KZFBiH,

kazna zatvora u trajanju od jedne godine i 6 mjeseci. Oštećena A.A. se i ovom presudom, a sa imovinsko-pravnim zahtjevom upućuje na parnicu.

Osim navedenih podataka i donesenih presuda, A.A. navodi da su sva fizička, psihička i seksualna zlostavljanja, prijetnje i ucjene počele od 1994. godine i kontinuirano trajale. Ona navodi da je tokom čitavog perioda njen suprug njoj i djeci nanosio teške tjelesne ozljede i upućivao prijetnje, koje je ona shvatala ozbiljno iz razloga što je on imao punu kuću naoružanja i često znao uzeti pištolj ili puškomitraljez te prijetiti sa njima. Klijentica navodi da je muž konstantno seksualno zlostavljao na izrazito grube i ponižavajuće načine, te pod upotrebom sile, ponekad koristeći i razne predmete. A.A. Udruženju „Novi put“ navodi da smatra da je bila dugogodišnja žrtva trgovine ljudima, gdje je njen suprug upotrebom sile i prijetnje prinuđivao na seksualne odnose sa drugim muškarcima, iskorištavao stanje njene bespomoćnosti i psihofizičkog stanja, a za šta je znao primati i isplate, kao i razne darove od drugih muškaraca. Osim što je suprug godinama seksualno zlostavljao i upotrebljavao silu i prijetnju i njen položaj bespomoćnosti, on je primoravao na seksualne odnose sa drugim muškarcima a za koje je ponekad primao isplate i druge koristi. A.A. navodi da je njen suprug muškarce pozivao telefonski ili na druge načine, te „zakazivao termine“ ili ih dovodio na određena mjesta gdje je nju prisilno tjerao na seksualne odnose sa njima. Za seksualne odnose sa drugim muškarcima na koje je bila prisiljavana, njen suprug je dobivao razne naknade, pa tako klijentica navodi da je jedan od muškaraca njenom suprugu dao pilu, bušilicu i slično, drugi muškarac dao jaknu u vrijednosti 100-200 KM, ostali su ponekad davali prehrambene proizvode ili činili druge usluge njenom mužu, poput popravljanja auta. A.A. navodi da su seksualna zlostavljanja koja su bila gruba i nasilna, uglavnom počinjala iza 23h i završavala u 4 ujutro. Ukoliko ona ne bi htjela da pruži seksualne usluge na koje je suprug prisiljavao, on joj je upućivao prijetnje na način da će naškoditi njenoj porodici, njoj i djeci. Uslijed svega navedenog, klijentici je prouzrokovano teško narušenje zdravlja.

A.A. navodi da je suprug prisiljavao i na prošnjju, te da sav novac koji bi isprosila morala je njemu da preda. Osim seksualnog zlostavljanja, on joj je nanosio i teške tjelesne ozljede, udarajući je, šamarajući, šutajući i slično. Ukoliko bi odbila poslušnost, on je fizički zlostavljao djecu na način da ih je šutao, bacao, nije im dao da jedu i piju, davao im alkohol. U slučaju bilo kakvog pokušaja otpora nad zlostavljanjima nje i djece, suprug joj je prijetio da će je smjestiti u psihijatrijsku bolnicu.

A.A. se nalazi u jako lošem fizičkom i psihičkom stanju, a klijentica je ocijenjena i kao osoba sa 100% stepenom oštećenja organizma i u potrebi za tuđom njegom i pomoći, te joj je bila potrebna i podrška kroz smještaj te je Rješenjem Centra za socijalni rad i privremeno smještena u drugu porodicu.

Obzirom da je suprug A.A. osuđen za krivična djela Nasilje u obitelji, Bludne radnje i Spolni odnošaj zloupotrebom položaja, i to na kazne zatvora, u trajanju od jedne godine i šest mjeseci i na kaznu zatvora u trajanju od tri godine

i osam mjeseci, a ne za krivično djelo trgovina ljudima, za koje je A.A. smatrala da je žrtva iste i uzimajući u obzir da nakon što je odslužio prvu kaznu zatvora, A.A. je opet iskorištavao i nad njom vršio krivična djela, te je ona u konstantnom strahu od svog supruga.

Jednom prilikom klijentica se obratila Udruženju „Novi put“ gdje je obavijestila Udruženje da njen suprug treba biti pušten iz zatvora povodom praznika, uslijed čega ona strahuje od ponovnog napada i zlostavljanja.

Tim povodom, Udruženje se hitno obraća nadležnom kazneno-popravnom domu sa dopisom i zahtjevom da se zatvoreniku ne omogući korištenje van zatvorskih pogodnosti povodom praznika, iz razloga što postoji velika mogućnost od ponovnog napada na žrtvu, a koji zahtjev nadležni kazneno-popravni dom i prihvata i postupa po njemu.

Nažalost, A.A. navodi da se kasnije dešavalo da je njen suprug povremeno puštan iz zatvora tokom vikenda, te je ona tada strahovala za svoj život.

Udruženje „Novi put“ je aktivno održavalo sastanke sa svim nadležnim instancama kako bi pružilo podršku klijentici A.A. i kako bi nadležnim instancama prenijelo svoje spoznaje i informacije dobivene od klijentice, a posebno informacije kako postoji sumnja da postoje elementi trgovine ljudima, a za koje suprug A.A. nije osuđen.

Ovo posebno, obzirom da smo u prethodnom dijelu dokumenta mogli da vidimo kako mnogi izvještaji navode da žrtve trgovine ljudima nailaze na mnoge prepreke pri ostvarivanju zakonom zagarantovanih prava, da su njihovi trgovci osuđivani na kazne zatvora ispod minimuma ili za lakša krivična djela, da su neki čak provodili vrijeme i van zatvora, a da bi žrtve naknadu štete uslijed počinjenog krivičnog djela teško ostvarivale.

Također, iz presuda kojim je suprug A.A. pravomoćno osuđen na jedinstvenu kaznu zatvora u trajanju od jedne godine i šest mjeseci, i to za krivično djelo Nasilje u porodici, iz člana 222. st.1. KZ FBiH kaznu zatvora u trajanju od osam mjeseci, i za krivično djelo Bludne radnje iz čl. 208. st.1. KZ FBiH, u vezi sa članom 205. st. 1 KZ FBiH kaznu zatvora u trajanju od 1 godine i na jedinstvenu kaznu zatvora u trajanju od tri godine i osam mjeseci, i to za krivično djelo Spolni odnošaj zloupotrebom položaja iz čl. 205 st. 1 KZ FBiH kazna zatvora u trajanju od dvije godine i šest mjeseci i za kazneno djelo Bludne radnje iz člana 208 st.1 KZFBiH, kazna zatvora u trajanju od jedne godine i 6 mjeseci, je vidljivo da se oštećena sa imovinsko-pravnim zahtjevom u obje presude upućuje na posebnu parnicu.

Problem i običaj da se zahtjevi za naknadu štete žrtvama rijetko dosuđuju u okviru krivičnog postupka je primijećen u sudskoj praksi, pa tako Izvještaj Misije OSCE-a⁸ navodi da uprkos mogućnosti ostvarivanja

⁸ Postizanje pravde za žrtve trgovine ljudima: Odgovor krivičnog sistema Bosne i Hercegovine, sa preporukama, Decembar 2021

imovinsko-pravnog zahtjeva u krivičnom postupku, čak i uspješno krivično gonjenje rijetko rezultira dosuđivanjem takvog zahtjeva žrtvi, iako bi dosuđivanje imovinsko-pravnog zahtjeva u krivičnopravnom postupku povećalo efikasnost iz razloga što nema potrebe za vođenjem odvojenog postupka, ne bi izlagalo žrtvu dodatnoj retraumatizaciji i dodatnim troškovima, s obzirom da prema važećoj legislativi žrtve nemaju obavezno pravno zastupanje, iako imaju mogućnost angažirati advokata ili zatražiti besplatnu pravnu pomoć.

ZAKLJUČAK I PREPORUKE

Gore predstavljena analiza ima za cilj da sagleda glavne prepreke koje obeshrabruju žrtve trgovine ljudima da zatraže pomoć i uključe se u operativne procese borbe protiv trgovine ljudima. Uprkos postojećem zakonskom okviru, može se vidjeti da žrtve i dalje nailaze na prepreke u ostvarivanju zakonom zagarantovanih prava, koji u mnogim slučajevima ih obeshrabruju da zatraže pomoć pa i da se same uključe u procese borbe protiv trgovine ljudima.

Kao glavne prepreke na koje žrtve trgovine ljudima nailaze, mogu se navesti slijedeće:

- ***Nedostatak proaktivne identifikacije i efikasnog prepoznavanja žrtava trgovine ljudima***

Kao što je prethodno navedeno u tekstu, vlasti u Bosni i Hercegovini ne poduzimaju proaktivne napore u identifikaciji žrtava trgovine ljudima. Dakle, dešava se da same žrtve ponekad budu kažnjene za nezakonita djela posebno prekršajnim prijavama, a ne da budu prepoznate kao žrtve trgovine ljudima. Također, dešavalo se da su organi za provođenje zakona slučajeve potencijalnog prisilnog prosjačenja djeca i prisilnog dječijeg rada koji uključuju pripadnike romske zajednice, opravdavali tradicionalnom praksom i običajima, vraćajući djecu u njihove porodice koje su bile uključene u njihovo iskorištavanje, ne prepoznajući djecu kao žrtve trgovine ljudima. S tim u vezi, dešava se i da se slučajevi trgovine ljudima istražuju i procesuiraju kao lakša krivična djela, također, ne prepoznajući žrtve trgovine ljudima i prava koja su im zagarantovana. Dakle, da bi žrtva trgovine ljudima zatražila pomoć i uključila se aktivno u operativne procese u borbi protiv trgovine ljudima, ona mora od strane nadležnih organa biti prepoznata kao takva, a kako bi mogla da ima i koristi prava zakonom zagaratovana.

Efikasno prepoznavanje žrtve trgovine ljudima, kao jedan od standarda po kojem bi profesionalci trebali postupati u različitim fazama i oblicima podrške žrtvama trgovine ljudima navodi i publikacija Minimalni standardi za podršku žrtvama trgovine ljudima, posebno djeci u Bosni i Hercegovini⁹.

U uskoj vezi sa nedostatkom proaktivne identifikacije i efikasnog prepoznavanja žrtava trgovine ljudima se nalazi i **nedostatak kapaciteta organa za provođenje zakona** u smislu resursa i znanja, koje ometa provođenje učinkovitih istraga i krivičnih progona usmjerenih na žrtve.

- ***Nedosljedno provođenje istrage usmjerene na žrtve***

Nedosljedno provođenje istrage usmjerene na žrtve je usko vezano i sa prethodno navedenom preprekom nedostatka proaktivne identifikacije i efikasnog prepoznavanja žrtava trgovine ljudima i nedostatka kapaciteta organa za provođenje zakona. Pa tako, pri radu sa žrtvama trgovine ljudima, nije se poštovao zakonski okvir gdje se nije zahtijevalo od tužitelja da pri radu sa djecom imaju posebne certifikate, djeca žrtva trgovine ljudima su se često znala ispitivati bez prisustva psihologa ili socijalnog radnika i slično. U izvještajima je navedeno da su neki sudovi zahtijevali od žrtava da svjedoče bez prethodne obavijesti ili pripreme, a kada govorimo o zahtjevima za naknadu štete žrtve se redovno potiču da traže naknade štete u posebnim parnicama umjesto u krivičnom postupku, a što zahtijeva od žrtava podnošenje novih iskaza, uzrokujući ponovnu traumatizaciju. Da se žrtve trgovine ljudima i srodnih djela potiču na postavljanje imovinsko pravnih zahtjeva u posebnim parnicama, vidljivo je i iz podataka „Novog Puta“ i studije slučaja.

- ***Prepoznavanje prava koje pripadaju žrtvama***

Neprepoznavanje prava koja pripadaju žrtvama trgovine ljudima se nadovezuju na prethodno navedene prepreke nedosljednog provođenja istrage usmjerene na žrtve, nedostatka proaktivne identifikacije i efikasnog prepoznavanja žrtava trgovine ljudima i nedostatka kapaciteta organa za provođenje zakona. Sve navedene

⁹ Minimalni standardi za podršku žrtvama trgovine ljudima, posebno djeci u Bosni i Hercegovini, Sarajevo 2021, Izdavač: Međunarodni forum solidarnosti – EMMAUS (MFS-EMMAUS), Sarajevo, Bosna i Hercegovina, Publikacija urađena uz podršku Američke agencije za međunarodni razvoj – USAID u okviru projekta „Pristup prevenciji trgovine ljudima u Bosni i Hercegovini fokusiran na žrtvu; poboljšanje identifikacije, zaštite i pristupa pravdi“

prepreke čine da same žrtve trgovine ljudima ne budu upućena i ne uživaju prava koja su im zagantovana zakonom. Pa tako iako je svjedocima zakonom osigurana zaštita i besplatna pravna pomoć, sudovi ponekad ne posjeduju potrebnu tehničku opremu, ili se organi često oslanjaju na nevladine organizacije za pružanje besplatne pravne pomoći. Također, neobavještanje žrtava o njihovom pravu da mogu tražiti naknadu štete u krivičnom postupku, umjesto podnošenja posebnih građanskih tužbi može se smatrati neprepoznavanjem prava koja pripadaju žrtvama trgovine ljudima.

Prepoznavanje prava koja pripadaju žrtvama navodi i publikacija Minimalni standardi za podršku žrtvama trgovine ljudima¹⁰, kao jedan od standarda po kojem bi profesionalci trebali postupati u različitim fazama i oblicima podrške žrtvama trgovine ljudima, a koji zahtijevaju poštivanje osnovnih ljudskih prava za žrtve trgovine ljudima koje potpadaju pod nadležnost Bosne i Hercegovine onako kako je to utvrdio Evropski sud za ljudska prava.

PREPORUKE

Možemo zaključiti da su gore navedene prepreke na koje nailaze žrtve trgovine ljudima, a koje ih obeshrabruju i sprečavaju da se aktivno uključe u operativne procese borbe protiv trgovine ljudima veoma usko povezane, te da je potreban multi sektorski pristup vlasti i organa u Bosni i Hercegovini kako bi žrtve trgovine ljudima uživala zakonom zagantovana prava i uključila se i operativne procese borbe protiv trgovine ljudima.

Najprije, potrebno je proaktivno i efikasno identificirati žrtve trgovine ljudima kao i počinitelje ovog krivičnog djela. Kako bi se postigla specijalna i generalna prevencija, kao i zaštite žrtve trgovine ljudima, potrebno je počinitelje ovog krivičnog djela adekvatno kazniti, u skladu sa zakonom, a ne kažnjavati za lakša krivična djela ili kažnjavati same žrtve. Ovu preporuku navodi i Izvještaj američkog State Department-a¹¹:

¹⁰ Minimalni standardi za podršku žrtvama trgovine ljudima, posebno djeci u Bosni i Hercegovini, Sarajevo 2021, Izdavač: Međunarodni forum solidarnosti – EMMAUS (MFS-EMMAUS), Sarajevo, Bosna i Hercegovina, Publikacija urađena uz podršku Američke agencije za međunarodni razvoj – USAID u okviru projekta „Pristup prevenciji trgovine ljudima u Bosni i Hercegovini fokusiran na žrtvu; poboljšanje identifikacije, zaštite i pristupa pravdi“

¹¹ 2023 Trafficking in Persons Report: Bosnia and Herzegovina, Office to monitor and combat trafficking in persons, U.S. Department of State, <https://www.state.gov/reports/2023-trafficking-in-persons-report/bosnia-and-herzegovina/>

- energično provoditi istrage, krivično goniti i osuditi počinitelje djela trgovine ljudima i tražiti adekvatne kazne koje obuhvataju, kad god je to moguće, dugotrajne kazne zatvora;
- osigurati da žrtve ne budu neprimjereno kažnjene za nezakonita djela čije je izvršenje direktna posljedica toga što su bile žrtve trgovine ljudima, posebno žrtve trgovine ljudima u svrhu seksualnog iskorištavanja, prisilnog prosjačenja i prisiljavanja na činjenje krivičnih djela.

Da bi se ovo sve ostvarilo, potrebno je raditi na izgradnji kapaciteta službenika i organa koji dolaze u kontakt sa žrtvama i počiniocima krivičnog djela trgovine, prvenstveno policijskim službenicima, tužiteljima i sudijama. State Department¹² također među preporukama navodi i da je potrebno:

- obučiti službenike koji prvi dolaze u kontakt sa žrtvama u oblasti identifikacije i upućivanja žrtava i povećati proaktivna nastojanja u pravcu identificiranja žrtava, posebno među migrantima, izbjeglicama, tražiteljima azila i pripadnicima romske zajednice;
- povećati resurse i broj zaposlenih i organizirati više obuka za institucije za provođenje zakona, potrebnih za istraživanje složenih predmeta trgovine ljudima;
- usvojiti i provoditi izrađene smjernice i standarde o pružanju pomoći žrtvama;
- obučiti sudije kako bi shvatile težinu djela trgovine ljudima prilikom izricanja presuda i tužioce i sudije upoznati s pitanjem sekundarne traume i pristupima usmjerenim na žrtvu i obučiti sudije na temu dodjele odštete u krivičnom postupku, uspostaviti procedure oduzimanja nezakonito stečene imovine od trgovaca ljudima i uvesti djelotvorne metode blagovremene dodjele odštete;
- uspostaviti procedure kojima će se osigurati da u predmetima trgovine ljudima postupaju obučeni tužiocima.

I na kraju, kako bi žrtve trgovine ljudima mogle da u potpunosti uživaju prava zagarantovana pozitivnim zakonodavstvom Bosne i Hercegovine, ali i međunarodnim standardima koje je Bosna i Hercegovina prihvatila, potrebno je aktivno provoditi usvojene dokumente i smjernice, ali i raditi na donošenju novih politika kojim će žrtve trgovine ljudima imati službeni status žrtve trgovine ljudima i gdje će se moći aktivno uključiti u operativne procese u borbi protiv trgovine ljudima.

¹² 2023 Trafficking in Persons Report: Bosnia and Herzegovina, Office to monitor and combat trafficking in persons, U.S. Department of State, <https://www.state.gov/reports/2023-trafficking-in-persons-report/bosnia-and-herzegovina/>